

บทที่ 3

แนวความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา

แนวความคิดเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

คำว่า ปาฏิหาริย์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถาที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 นั้น มี 2 ความหมายคือ ปาฏิหาริย์ หมายถึง อรหัตมรรคที่กำจัดกิเลส และสิ่งมหัศจรรย์ที่กำจัดศัตรู ทั้งสองความหมายเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ เพื่อศึกษาค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาสืบต่อไป อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเกี่ยวกับปาฏิหาริย์โดยตรง

แนวคิดเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ เมื่อพิจารณาตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ย่อมปรากฏชัดเจนว่า ต้องเป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการฝึกจิตจึงจะสามารถกำจัดกิเลสและศัตรูได้ มิใช่ปาฏิหาริย์ คือ ความอัศจรรย์ใจที่เกิดตามธรรมชาติหรือเทพเจ้าคลบบันดาล

อย่างไรก็ตาม ปาฏิหาริย์ก็ปรากฏในคัมภีร์ของศาสนาทุกศาสนา แต่ความเป็นมาของปัญหาข้อมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละศาสนาว่าเป็นศาสนาฝ่ายเทวนิยมหรืออเทวนิยม

ดังนั้นความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์ ทั้ง 2 นัยที่กล่าวมาแล้วนั้น ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจยิ่ง ผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวถึงรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

1. ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกำจัดกิเลส

ผู้ที่กำจัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง คือ พระอรหันต์ นอกจากนั้นก็เป็นพระอริยบุคคลชั้นรองลงมา โดยกำหนดเอาการละสังโยชน์ได้ไม่เท่ากันเป็นเครื่องวัด ยังมีอีกคำหนึ่งคือคำว่า อรหัตตมคฺค ที่ปรากฏในรูปวิเคราะห์ว่า “อรหัตตมคฺโค สพุทฺธิเกเส ปฏฺิหฺรติติปาฏิหาริย์” คำว่า อรหัตมรรค หมายถึง ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผล คือ ความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะปาฏิหาริย์ตามแนวความคิดนี้ หมายถึง มหัศจรรย์ที่สามารถกำจัดกิเลสได้ ดังปรากฏหลักฐานในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรคว่า

1. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดกามฉันทะได้
2. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความพยาบาทได้
3. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความฟุ้งซ่านได้
4. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความสงสัยได้
5. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความไม่ยินดีได้
6. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดนิเวศธรรมได้
7. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความไม่รู้ได้
8. เชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดกิเลสได้

ตามความหมายนี้ ไม่เพียงแต่หลักธรรมที่นำมากล่าวเท่านั้น ขึ้นชื่อว่า คุณธรรมต่าง ๆ ที่สามารถกำจัดศัตรูคือ กิเลสออกไปได้ ก็ชื่อว่าปาฏิหาริย์ ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาโดยตรง

2. ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกำจัดศัตรู

คำว่า “ศัตรู” หมายถึง ศัตรูภายในคือกิเลส และศัตรูภายนอก เป็นความหมายที่พบในคัมภีร์อรรถกถารุ่นหลังที่อธิบายเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก แนวคิดนี้เกิดขึ้นภายหลังมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการขยายความคำว่า “สัพพกิเลส” ดังพระบาลีว่า “อรรถคุณคฺโค สัพพกิเลส ปฏิหฺรตฺติ ปฏิหาริย์”

คำว่า ปาฏิหาริย์ ในอรรถกถา หมายถึง การกำจัดศัตรู โดยถือเอาตามรูปศัพท์ว่า ปฏิปฺกุข ปฏิหฺรตฺติ ปฏิหาริย์ (เชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดข้าศึกศัตรูออกไปได้) นอกจากนี้ ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า ปาฏิหาริย์ หมายถึง การขับไล่ข้าศึกศัตรู คือ พวกเดียรถีย์ที่เป็นเสี้ยนหนามต่อพระพุทธศาสนาออกไปโดยตรง โดยตีความหมายคำว่า ปฏิ = ปฏิปฺกุข แปลว่า ข้าศึก ศัตรู ฝ่ายตรงกันข้าม เมื่อถือตามนิตินี้ ปาฏิหาริย์ แทนที่จะหมายถึงการกำจัดกิเลส (เหมือนพระไตรปิฎก) กลับหมายถึงการกำจัดศัตรูคือ เดียรถีย์ ดังบทวิเคราะห์ว่า “ภควโต จ สาสนสฺส จ ปฏิปฺกุข ติดฺถิเย ปฏิหฺรตฺติ ปฏิหาริย์”¹ (เชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะ อรรถว่า กำจัดข้าศึก คือ พวกเดียรถีย์ทั้งหลายที่เป็นเสี้ยนหนามต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า และต่อศาสนาออกไปได้)

¹ พระอัครกวางศาจารย์มหาเถระ, อ้างแล้ว, หน้า 206

นอกจากนี้ ปาฏิหาริย์ยังหมายถึง ผู้มีจิตปราศจากอุปกิเลสแล้วเท่านั้น จึงจะสามารถกำจัดกิเลสและศัตรูได้ ดังคำว่า “ปาฏิหาริยนิติ สมาหิตะ จิตเต วิคตูปกิเลส อตถิจเจเน ปจฺจนา หริตพฺพํ ปวตฺเตตพฺพนฺติ ปาฏิหาริย์” (คำว่า ปาฏิหาริย์ แปลว่า ชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า เมื่อจิตตั้งมั่นปราศจากอุปกิเลสแล้ว ผู้มีจิตอันตนกระทำแล้ว พึงนำไปภายหลังคือ พึงให้เป็นไปได้) ผู้วิจัยเองก็เห็นด้วยกับทัศนะที่ได้กล่าวไว้ในอรรถกถาที่ให้ความหมายคำว่า ปาฏิหาริย์ไว้ 2 นัย คือ กำจัดกิเลสและกำจัดศัตรู

อานุภาพของปาฏิหาริย์

คำว่า "อานุภาพ" แปลว่า อำนาจ ฤทธิ์เดช และความยิ่งใหญ่ คำนี้ปรากฏในบทสวดมนต์และรูปคาถาต่าง ๆ ที่แสดงถึงความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ ปาฏิหาริย์เป็นหนึ่งในจำนวนนั้นเช่นกัน พุทธศาสนาได้แบ่งปาฏิหาริย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ ข้อที่ 2-3 (การหายใจและคำสอน) ส่วนใหญ่จะเชื่อในความสามารถของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวก แต่อิทธิปาฏิหาริย์เป็นข้อที่พูดยากและเป็นปัญหาที่หาข้อยุติไม่ได้ แม้ว่าอิทธิปาฏิหาริย์ จะปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็ยังมีความเคลือบแคลงสงสัย เป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะศึกษาเรื่องนี้ เพื่อความสะดวกและเข้าใจง่าย จะได้กล่าวถึงอานุภาพของปาฏิหาริย์แต่ละประเภทตามลำดับดังนี้

1. อานุภาพของอิทธิปาฏิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์เป็นปาฏิหาริย์เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ เป็นต้นว่าเหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นฤทธิ์ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจจิตที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี พระพุทธเจ้าทรงเคยใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์มาแล้วในการทรมานพอกชฎิล ผู้มีทิฐิมานะ การทรมานชฎิลครั้งนั้น ทรงมีพระประสงค์เพื่อประคิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ

คัมภีร์พระไตรปิฎก ปรากฏคำว่า อิทธิฤทธิ์ อยู่หลายแห่ง ส่วนมากจะใช้เป็นคุณศัพท์ของค่านามว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง ดังคำว่า “น โข เม มหาสมณ ครุ ผาสุกกาโม ว จ นิวาเรมิ จณฺเจตฺถ นาคราชา อิทธิมา อาสีวิโส โฆสวิโส โส จ มา วิเหฐสิ”² (แปลว่า ข้าแต่สมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ข้าพเจ้าหวังความสำราญจึงห้ามท่านว่า ในโรงบูชาเพลิงนั้น มีพญานาคตัวร้ายมีฤทธิ์มาก มีอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก) อีกประโยคหนึ่งที่ชฎิลมีความดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์ มีอานุภาพมาก แต่ก็ไม่ยอมรับพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ ดังคำว่า “มหิทธิโก โข มหาสมโณ มหานุภาโว

² วินย.ม. 4/39/34 (บาลี)

เอตรหิ นาม สกโกปิ เทวานมินุโท อุปสงกมิสฺสติ ฐมฺมสฺสวานาย น เดวฺว จ โข อรหา ขลา
 อหิ”³ (แปลว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับทำวสัฏกจะจอมทวย
 เทพมาหาเพื่อฟังธรรม แต่ก็ไม่ได้เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่)

ในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ทรมาณชฎิลจนสิ้นพยศและยอมรับ
 พระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าได้ชฎิลสามพี่น้องเป็นลูกศิษย์ จึง
 เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประกาศพระพุทธศาสนา

พระองค์ไม่โปรดให้สาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะว่าฤทธิ์ชนิดนี้ ใครทำใคร
 ได้ ยิ่งสร้างบารมีให้แก่ตนเอง ไม่ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ดังข้อความตอนหนึ่งที่สังคราว
 พราหมณ์กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “เอตํ โภ โคตม ปาฏิหาริย์ โย จ นํ กโรติ โส จ นํ
 ปฏิสฺวเทติ โว จ นํ กโรติ ตสฺส เจ ว ตํ โหตุ อิหฺ เม โภ โคตม ปาฏิหาริย์ มหาสทฺธมฺมรूपิ
 วิย ขายติ”⁴ (แปลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญอิทธิปาฏิหาริย์ ผู้ใดแสดงปาฏิหาริย์นั้น ผู้นั้น
 ย่อมชอบใจปาฏิหาริย์นั้น ปาฏิหาริย์ที่ผู้ใดแสดงได้และเป็นของผู้นั้นนี้ ย่อมปรากฏแก่
 ข้าพเจ้าเหมือนกับรูปปลวง)

อิทธิปาฏิหาริย์ ถึงแม้ไม่ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องพ้นจากทุกข์ แต่พระองค์ทรงใช้ฤทธิ์
 เพื่อเป็นเครื่องมือในการประกาศศาสนา และชักนำคนให้เข้าสู่อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ แม้ว่า
 ฤทธิ์เป็นเรื่องหลอกลวงตา แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจอยู่มีใช่น้อย เพราะเป็นสิ่งที่ผู้มีฤทธิ์ได้
 ใช้ต่อต้านหรือทำลายอุปสรรคของท่านสำเร็จมาแล้วเป็นอันมาก คนบางคนเลื่อมใสใน
 ศาสนาด้วยอำนาจแห่งอิทธิปาฏิหาริย์ จูงใจให้เข้ามาปฏิบัติธรรมจนได้รับผลมาแล้ว แต่มารู้
 ทีหลังว่า อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นเรื่องหลอก เขาจะทิ้งเฉพาะเรื่องฤทธิ์เท่านั้น หาได้ทั้งหลัก
 การที่แท้จริงของศาสนาหรือความสุขที่เขาได้ประจักษ์กับตัวเองไม่เพราะฤทธิ์เป็นเครื่องมือ
 ของศาสนาทุกศาสนา ที่จะต้องใช้วิธีนี้เพื่อดึงดูดความสนใจ พุทธศาสนาถือว่าฤทธิ์เป็นเพียง
 เครื่องมืออันหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องปราบข้าศึกศัตรู แต่หาได้เป็นเนื้อแท้ของพุทธศาสนาไม่

2. อานุภาพของอาเทศนาปาฏิหาริย์

อาเทศนาปาฏิหาริย์ ถือว่าเป็นฤทธิ์อีกชนิดหนึ่งที่พระองค์ไม่โปรดให้สาวก
 แสดงแต่พระองค์ทรงใช้อยู่บ้างในบางกรณี เพื่อเป็นบันไดชักนำให้ก้าวขึ้นสู่อุสนาสน
 ปาฏิหาริย์ แสดงว่า ส่วนดีของอาเทศนาปาฏิหาริย์ก็มี แต่ที่ไม่โปรดเนื่องจากฤทธิ์ชนิดนี้จะ

³ วินย.ม. 4/41/36 (บาลี)

⁴ อง.ติก.20/61/167

ไปฟ้องกับวิชามณิกาวิทยา ซึ่งเป็นวิชาที่นักมายากลสมัยนั้นก็แสดงได้ ถ้าสาวกนำฤทธิ์ชนิดนี้ไปแสดงก็จะถูกเขาย้อนว่า พุทธสาวกคงใช้วิชามณิกาอย่างแน่นอน จึงทนายใจได้หลายอย่าง ไม่น่าอัศจรรย์ใจเลย มิใช่หรือ? ดังหลักฐานในทีฆนิกาย สีลขันธวรรคว่า "อดติ โข โภ โคตม มณิกา นาม วิชชา ตาย โส ภิกขุ ปรสตุตถานํ ปรปุกุคฺคานํ จิตตมปิ อาทิสติ"⁵ (แปลว่า ท่านมีวิชาอย่างหนึ่งชื่อว่า มณิกา ภิกขุรูปนั้น ทนายใจ ทนายความรู้สึก ทนายความนึกคิด ทนายความทรงของสัตว์อื่น ๆ ของบุคคลอื่นได้ด้วยวิชามณิกานั้นอย่างแน่นอน) ด้วยเหตุดังกล่าวพระองค์จึงไม่โปรดและ ห้ามสาวกแสดงฤทธิ์ชนิดนี้

3. อานุภาพของอนุสาสนีปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์ที่สูงส่งดั่งตามหลักพุทธศาสนา คือ ปาฏิหาริย์ที่ไม่มีพิษมีภัยแก่ใครได้แก่ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับคำสอน ใครปฏิบัติก็เป็นของผู้นั้น พุทธศาสนานับการปฏิบัติ มิใช่สอนให้คนงมงาย หรือหวังผลตอบแทนจากผู้มีฤทธิ์จะมาดลบันดาลให้ ใครที่หวังผลเช่นนี้ มิใช่พุทธที่แท้จริง เพราะพุทธศาสนาไม่มีคำว่า "ดลบันดาล" ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับหลักกฎแห่งกรรม

หลักการสอนของพระพุทธเจ้า ทรงใช้ปาฏิหาริย์สองข้อแรกเป็นเครื่องเสริม หากจะต้องใช้อธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์บ้างในเมื่อมีเหตุผลอันควร ก็ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้น เพื่อนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ โดยมีอนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมายทุกครั้งเสมอไป แม้ว่าพุทธศาสนาจะตัดเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ออกไป ก็ไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อหลักคำสอนของพุทธศาสนา เพราะการปฏิบัติตามหลักคำสอนและการเข้าถึงจุดหมายของพุทธศาสนาย่อมทำได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์แต่ประการใดก็สามารถบรรลุจุดหมายได้ ดังหลักฐานในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค พระสุตถกัณฑ์กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมของมนุษย์ ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่ผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใดก็ ย่อมจะนำออกไป เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ ความสิ้นทุกข์โดยชอบได้ . . . ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็

⁵ ที.สี.9/485/217

ตาม ธรรมเนียมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้ว เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด ก็ย่อมจะ นำออกไป เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้⁶

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องพิสูจน์ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ดำรงมั่นคงอยู่ได้ จนถึงทุกวันนี้ ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่เป็นเพราะ อานุภาพของอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คำสอนเท่านั้นที่จะช่วยให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามได้เข้าใจ และ เห็นจริงด้วยตนเองด้วยเหตุนี้อนุสาสนีปาฏิหาริย์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศ ดังข้อความ ตอนหนึ่งที่สังคาวรพราหมณ์กราบทูลพระพุทธเจ้า ว่า

อิเธกัจโจ เอวํ อนุสาสติ เอวํ วิตถุเกถ มา เอวํ วิตถุขยิตถ เอวํ มนสิกโรถ มา เอวํ
ชานาสี กถถ อิหํ ปชถถ อิหํ อุปสมุปชช วิหระถถ อิหํ เม โภ โคตม ปาฏิหาริย์ ขายติ
อิเมสํ ติณณํ ปาฏิหาริยานํ อภิกกนุตตรณจ ปณิตตรณจ⁷

แปลว่า

บรรดาปาฏิหาริย์ 3 อย่างนี้ ปาฏิหาริย์ที่ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้พร่ำสอนอยู่
อย่างนี้ว่า จงตรีกอย่างนี้ อย่าได้ตรีกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่าได้มนสิการอย่างนี้
จงละสิ่งนี้เสีย จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่ ควรแก่ข้าพระองค์ ทั้งดีกว่าและประณีตกว่า⁸

คุณสมบัติของภิกษุที่มีปาฏิหาริย์ครบทั้งสามในสมัยพุทธกาลนั้นมีมาก ไม่
เฉพาะเจาะจงเพียงพระพุทธเจ้ารูปเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองและมี
กุลบุตรแห่มาบวชมากในสมัยที่พระองค์ยังมีพระชนมายุอยู่ ด้วยอานุภาพของพุทธเจ้าและ
เหล่าสาวก ดังหลักฐานในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ไม่ใช่มี
ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ที่แท้ภิกษุผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ 3
อย่างนี้ มีอยู่มากมายทีเดียว”⁹

เป็นอันสรุปได้ว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ทุกศาสนามีไว้เพื่อ
ประดับศาศดาจารย์ของตน พระองค์เองก็ไม่ได้ทรงปฏิเสธสิ่งเหล่านี้โดยสิ้นเชิง ขอมรับแต่
บางส่วนที่อยู่ในขอบเขตแห่งเหตุผล พระองค์ไม่ทรงส่งเสริมเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สาระ

⁶ ที.ปา.11/2-3/3-4

⁷ อง.จตุก.20/61/167 (ฉบับมหาจุฬาฯ)

⁸ อง.จตุก.20/500/206

⁹ อง.จตุก.20/500/207

สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยให้เหตุผลว่า トラバドที่คำสอนยังอยู่ トラบนันแม้จะเป็นเวลานานสักปานใด ก็ยังเป็นหลักฐานมั่นคงที่จะให้คนรุ่นหลังได้ตรงใจและเห็นจริงตามได้

ความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

คำว่า “ความเชื่อ” ตรงกับภาษาบาลีว่า สัทธา (ส.ศรัทธา) แปลว่า ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระธรรม¹⁰ แต่ส่วนใหญ่มักจะแปลว่า ความเชื่อ ดังพระบาลีว่า “สทฺทตฺติ สทฺธา”¹¹ (ชื่อว่า ศรัทธา เพราะอรรถว่า เชื่อ) และแปลว่า ทรงจิตไว้โดยชอบ ดังรูปวิเคราะห์ว่า “สมฺมา จิตฺตํ ธาเรตฺติ สทฺธา” (ชื่อว่า ศรัทธา เพราะอรรถว่า ทรงจิตไว้โดยชอบ)

ตามปกติแล้ว คนเราย่อมมีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ย่อมมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมและเป็นเครื่องจูงใจมนุษย์ที่มีความเชื่อชนิดเดียวกัน เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีมนุษย์เคารพนับถือ จะเป็นมาตรฐานควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ จึงได้กล่าวได้ว่า ศรัทธาคือ ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญของศาสนาทุกศาสนา พระพุทธศาสนาได้เน้นว่า ความเชื่อที่ถูกต้อง ต้องประกอบด้วยปัญญา

ศรัทธาคือ ความเชื่อ มีความสำคัญดังกล่าวแล้ว พุทธศาสนาจึงได้เน้นเรื่องความเชื่อ โดยแบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ศรัทธาญาณวิปยุต ได้แก่ ศรัทธาที่ปราศจากปัญญา คือ ความเชื่ออย่างงมงาย ขาดปัญญาและเหตุผล ผู้มีศรัทธาประเภทนี้จะเห็นได้ชัดคือ หูเบา ขาดจุดยืนที่แน่นอน ใครบอกอะไรเป็นเชื่อทันที คนประเภทนี้อยู่ในที่ใด มีแต่นำความหายนะมาสู่ที่นั่น โดยไม่ต้องสงสัย

2. ศรัทธาญาณสัมปยุต ได้แก่ ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา คือ ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง โดยแยกคายแล้วจึงเชื่อ ไม่ทำตนเป็นคนหูเบา บุคคลที่ประกอบด้วยศรัทธาเช่นนี้ ได้ชื่อว่ามีจุดยืนเป็นของตนเอง ไม่เอาใครเป็นเครื่องมือได้ และจะไม่ตกเป็นเครื่องมือของใคร เพราะเขามีอาวุธหลัก คือ “โยนิโสมนสิการ” ได้แก่ การใคร่ครวญด้วยการใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจว่าควรเชื่อหรือไม่ ทุกเรื่องที่ฟังมาขอมใช้ปัญญา

¹⁰ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, หน้า 821

¹¹ พระธรรมธีรราชมหามุนี, หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมธีรราชมหามุนี, 2531), หน้า 152

พิจารณาก่อน เมื่อมีเหตุผลควรเชื่อก็จะเชื่อ หากไม่มีเหตุผลพอก็ไม่เชื่อ ความเชื่อประเภทนี้ บัณฑิตย่อมสรรเสริญ เพราะเป็นความเชื่อที่มั่นคง ประกอบด้วยปัญญา ความเชื่อเกี่ยวกับ ปาฏิหาริย์ ย่อมมีอิทธิพลเหนือต่อพฤติกรรมของมนุษย์หลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอิทธิ ปาฏิหาริย์ได้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มาก ทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยหลัง พุทธกาล

ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงแนวความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ โดยจำแนก เป็นประเภทตามลำดับดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์

ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ในสมัยพุทธกาล คนเขาเชื่อว่า พระอรหันต์คือ ผู้วิเศษ ผู้วิเศษคือผู้ที่มีฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์คลบนาคทำอะไรต่าง ๆ ได้แปลก ๆ เช่น เหาะเหิน เดินอากาศได้ มีหูทิพย์ตาทิพย์ เพราะฉะนั้น จึงวัดกันว่าใครเป็นพระอรหันต์จะต้องมีฤทธิ์ เหล่านี้เสมอ

กัมภีร์วินัยปิฎก กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ เสด็จออกไปประกาศ พุทธศาสนาจะเข้าไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองราชคฤห์ ทรงพิจารณาว่าจะต้อง ไปรดชฎิลสามพี่น้องก่อนเพราะว่า ชฎิลสามพี่น้องเป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองราชคฤห์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปก็พบอุรวลกัสสะปะก่อนเพื่อน ชฎิลผู้นี้ยึดเอาอิทธิปาฏิหาริย์เป็น เครื่องวัดว่า ถ้าพระพุทธเจ้าไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์ก็ไม่ใช่พระอรหันต์ ตอนแรกก็เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าที่เสด็จมาที่นี่ ไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนเราแน่ เพราะเรามีฤทธิ์มาก จนกระทั่ง พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นานา จึงได้เข้าใจว่า พระองค์มีฤทธิ์มากกว่าตน ชฎิลจึงยอมรับแล้วพระองค์ทรงแสดงธรรมต่อไป ทำให้ชฎิลเกิดปัญญารู้ความจริงจนบรรลุ ธรรมชั้นสูงด้วยตนเอง

อีกประการหนึ่ง ที่คนสมัยพุทธกาลต้องการพิสูจน์ดูว่า พระอรหันต์มีจริงหรือ ไม่ ? มีเศรษฐีเมืองราชคฤห์คนหนึ่ง ได้สั่งให้คนเอาบาตรไม้จันทน์แดงไปแขวนไว้บน ยอดไม้ไผ่ แล้วประกาศว่า “ในโลกนี้ ถ้าพระอรหันต์มีจริง ขอให้เหาะขึ้นไปเอาบาตรลงมา ภายใน 7 วัน” จากหลักฐานนี้เป็นเครื่องพิสูจน์แนวความคิดของคนสมัยนั้นว่า ความเป็น พระอรหันต์ต้องมีฤทธิ์เดช ตามความเป็นจริงแล้ว การมีฤทธิ์เดชเป็นคนละเรื่องกับการเป็น พระอรหันต์ หรือผู้หมดกิเลส ผู้มีฤทธิ์เดชไม่จำเป็นต้องหมดกิเลส และผู้ที่หมดกิเลสไม่ จำเป็นต้องมีฤทธิ์ ผู้มีฤทธิ์บางครั้งยังมีกิเลสหนาและอาศัยฤทธิ์นั้นแหละตอบสนองกิเลส ของตน

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอนุศาสน์ปาฏิหาริย์

ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอน ชาวพุทธเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง ดังนั้น พระธรรมที่พระองค์ทรงนำมาสั่งสอนมนุษย์ และสัตว์โลกนั้น ต้องเป็นของจริงที่พระองค์ได้ประสบมาด้วยตนเอง คือ เป็นกฎธรรมชาติ ที่มีอยู่ประจำโลก เป็นของกลาง ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของหรือสร้างขึ้นมา และมีประจำโลกก่อนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียอีก พระองค์เป็นเพียงแต่ค้นพบ กฎแห่งธรรมชาติเหล่านั้น เมื่อทรงเห็นว่า “สิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีงามก็ทรงนำมาสั่งสอนให้มนุษย์ ได้ปฏิบัติตาม และสิ่งใดที่ทรงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ชั่ว ก็ทรงแนะนำมนุษย์งดเว้นการปฏิบัติเสีย ธรรมะเหล่านี้หาใช่เป็นของพระองค์หรือเป็นของผู้หนึ่งผู้ใดไม่ แต่เป็นของกลางประจำโลก อยู่ตลอดไปชั่วนิรันดร์”

กล่าวได้ว่า อานุภาพแห่งกฎธรรมชาติประจำโลกนี้ ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรม อันสูงส่งที่จะนำความสุขและสันติภาพมาสู่สังคมของมนุษย์ทุก ๆ สังคม การที่จะนำหลัก ธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ได้ประโยชน์มากนักเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับตัว มนุษย์เอง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่นำมาสั่งสอนมวลมนุษย์นั้น หากผู้ใดปฏิบัติตามคำ แนะนำของพระองค์ ผู้นั้นย่อมจะเกิดความสุขแก่ชีวิตและจิตใจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องพิสูจน์แล้วว่า อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ถือว่าเป็นปาฏิหาริย์ชั้นสุดยอดในบรรดาปาฏิหาริย์ทั้งสาม เพราะ อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญา รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง ผู้สอนรู้อย่างไร ผู้ ฟังก็รู้อย่างนั้น และเอาความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลด้วยตนเอง ผู้ฟังย่อมได้ปัญญาและ ปัญญาที่เกิดขึ้นของผู้นั้น เป็นชีวิตที่อิสระ ไม่ต้องขึ้นต่อผู้สอนหรือไม่ต้องคอยรอพึ่งผู้สอน เรื่อยไปเหมือนพวกที่เชื่ออิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องความขลัง เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ตัวเองมีควม ต้องรอคอยให้เขาคลบนันดาลให้

สรุปได้ว่า พุทธศาสนาสอนมิให้มงายในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ แต่เน้นการ ประพฤติปฏิบัติจะได้เข้าใจรู้แจ้งเห็นจริง และพึ่งพาตนเองได้

ทฤษฎีแห่งความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อด้วยเหตุผล ไม่ให้เชื่อในสิ่งที่ยังมงาย ที่พิสูจน์ไม่ได้ และพระองค์เองไม่เคยบังคับใครให้มาเป็นสาวก นอกจากให้นับถือด้วยความสมัครใจ โดย

อาศัยความคิดไตร่ตรองตามเหตุผลในข้อความที่ทรงแสดง เมื่อเลื่อมใสศรัทธาแล้วจึงสมัครเข้ายอมรับนับถือ เพราะพุทธศาสนายึดถือเหตุผลเป็นที่ตั้ง พุทธศาสนาสอนให้รู้ก่อนแล้วจึงเชื่อ จะเชื่อหรือไม่ก็ไม่บังคับ แต่การที่มีศรัทธามากเกินไปโดยไม่ใช้สติปัญญาพิจารณาจะลุ่มหลงเชื่ออย่างมงายไร้เหตุผล ทำให้เสียการได้ ดังชาวกาลามะได้เผชิญกับเหตุการณ์ มีเรื่องเล่าว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกาลามะ ชื่อว่า เกสปุตตะ แคว้นโกศล ชาวกาลามะได้ยินกิตติศัพท์ของพระองค์ จึงพากันไปเฝ้า แสดงอาการต่าง ๆ กันในฐานะยังไม่เคยนับถือมาก่อน เป็นเหตุให้พระองค์ตรัสทฤษฎีแห่งความเชื่อที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา¹²

พระสูตรนี้ พระองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะสอนมิให้เชื่อเรื่องอะไรโดยไร้เหตุผล ไม่ได้หมายความว่า พระสูตรนี้ท่านห้ามมิให้เชื่อ แต่ท่านให้เชื่อโดยมีปัญญาประกอบ มิฉะนั้นความเชื่อต่าง ๆ มักจะไม่พ้น “ความมงาย” ถ้าพระสูตรนี้ไม่ให้เชื่ออะไรแล้ว พระสูตรอื่นก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อ เพราะพระสูตรนี้ก็เป็นคำราเหมือนกัน

อีกคำสอนหนึ่ง ที่แสดงทฤษฎีแห่งความเชื่ออย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา คือ สัทธา 4 ได้แก่

1. เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง (ตถาคคโพธิสัทธา)
2. เชื่อว่าบุญบาปมีจริง (กัมมสัทธา)
3. เชื่อว่าผลของบุญบาปมีจริง (วิปากสัทธา)
4. เชื่อว่าบุญบาปที่ตนกระทำเป็นของตนจริง¹³ (กัมมัสสกตาสัทธา)

ความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เป็นข้อสำคัญที่สุด เมื่อมีความเชื่อเช่นนั้นจริง ยิ่งทำให้ศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น ทำให้เชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้มา

สรุปว่า ธรรมเหล่าใดที่ปฏิบัติแล้วไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นความทุกข์ ควรละเสีย แต่ถ้าธรรมเหล่าใดปฏิบัติแล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข สิ่งปฏิบัติธรรมเหล่านั้น ทรงสอนให้พิจารณาตัดสินโดยยึดหลักเหตุผลเป็นสำคัญ

¹² อง.ดิก. 20/5

¹³ พระเทพเวที, อ่างแล้ว, หน้า 164